

Modern mikroszkópos technikák

Haluszka Dóra

2018.11.05.

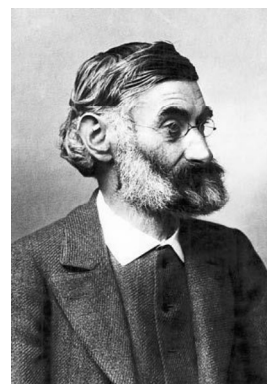
„A nyitott Világegyetem”

A mikroszkópia rövid története

- már az ókori Rómában... vízzel töltött üveggömb
- 1600-as évek elején: Zacharias Jansen – teleszkóp/mikroszkóp feltalálója
- 1667: Robert Hooke – angol polihisztor – „Micrographia”, parafa cellái
- 1674: Antony van Leeuwenhoek – egy lencse, 270x nagyítás
- 1800-as évek eleje
- Carl Zeiss – jénai vállalkozó – mikroszkópok fejlesztése
- Ernst Abbe – optikai törvények, refrakció, diffrakció

A felbontóképesség korlátai...

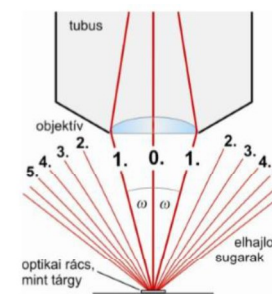
Ernst Abbe (1840-1905)

1873: Ernst Abbe – a fénymikroszkóp feloldóképességének elméleti korlátai vannak

Abbe – elv: a mikroszkópban csak akkor kapunk képet, ha a tárgyon elhajlott sugarak közül a főmaximumon kívül legalább az elsőrendben elhajlottak is bejutnak az objektívbe, és ezek is részt vesznek a képalkotásban

$$\delta = 0,61 \frac{\lambda}{n \sin \omega}$$

δ felbontási határ - legkisebb d távolság, amely távolságra elhelyezkedő tárgypontok még különálló képpontokként képeződnek le

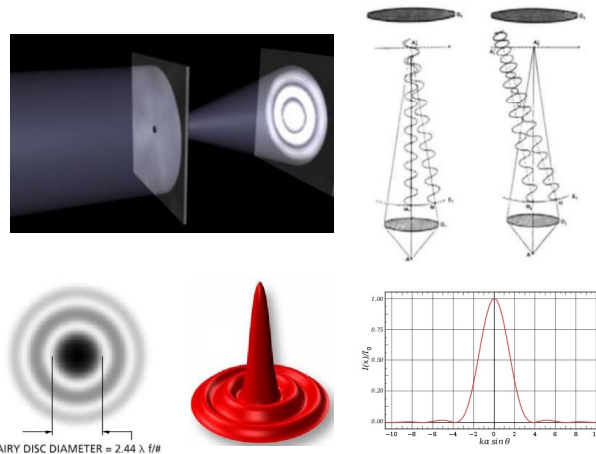

Airy korongok – a fény hullámtermészetének bizonyítéka

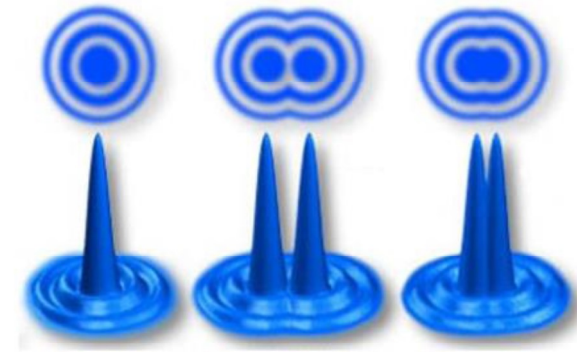
Egy fénypont ideális optikai lencsével leképezett képe az Airy korong

Keletkezése: A kép síkjában fázisban levő hullámok (bal oldal) diffrakciós maximumot, míg 180° -kal eltolódott hullámok minimumot hoznak létre (jobb oldal).

Point Spread Function (PSF): A tárgy egy pontjának képe nem egy pont, hanem egy adott intenzitáseloszlású folt.

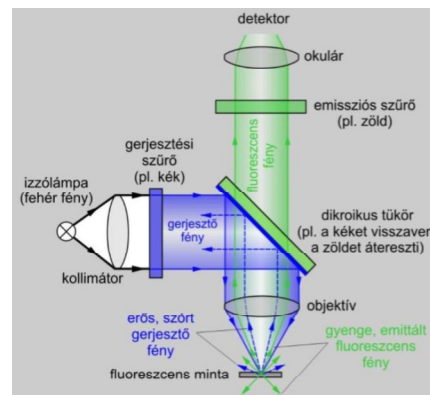
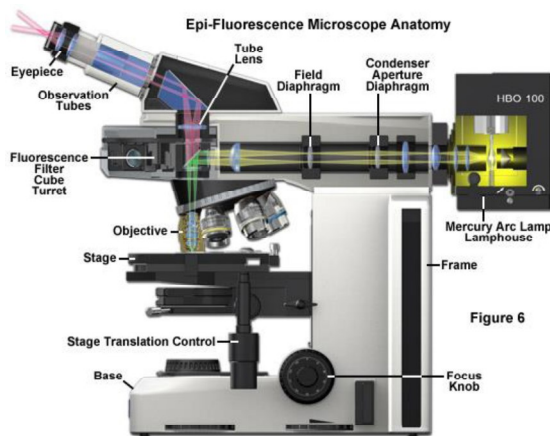
Mikor különböztethető meg két különálló pontszerű tárgy képe?

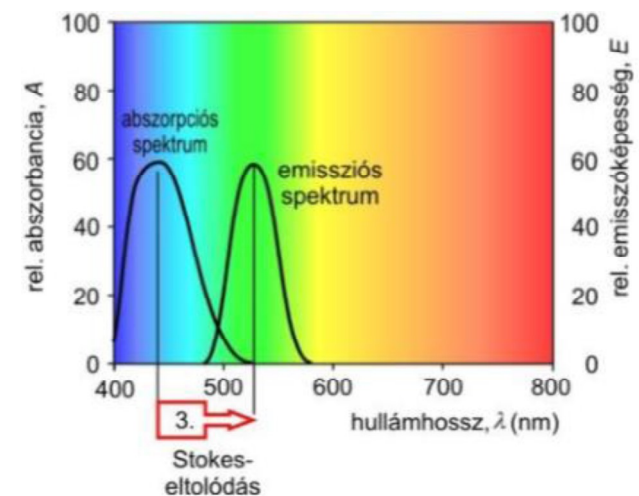
Rayleigh –féle kritérium:

Két Airy disk éppen elkülöníthető egymástól, ha a köztük levő távolság (d) egyenlő az Airy disk sugarával (r). Másképp, ha az egyik Airy disk centrális maximuma egybeesik a másik első minimumával

Fluoreszcencia mikroszkóp

Fény abszorpciós és emissziós spektrum

Fluoreszcencia forrása

- **Intrinsic** (belső) fluorofórok:

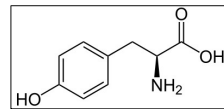
pl: triptofán, tirozin aminosavak, porfirinek

- **Extrinsic** (külső) fluorofórok:

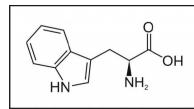
pl: kívülről bevitt festékmolekulák

Az ideális fluorofór:

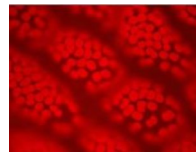
- Kicsi
- Hidrofil
- A látható tartományban nyel el és emittál
- A Stokes eltolódás nagy
- Specifikusan kötődik
- Nem eredményez fotokémiai reakciókat

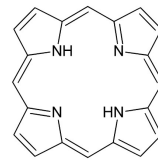
tirozin

triptofán

porfirin fluoreszcencia

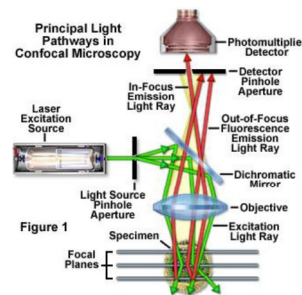
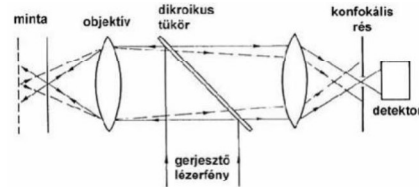

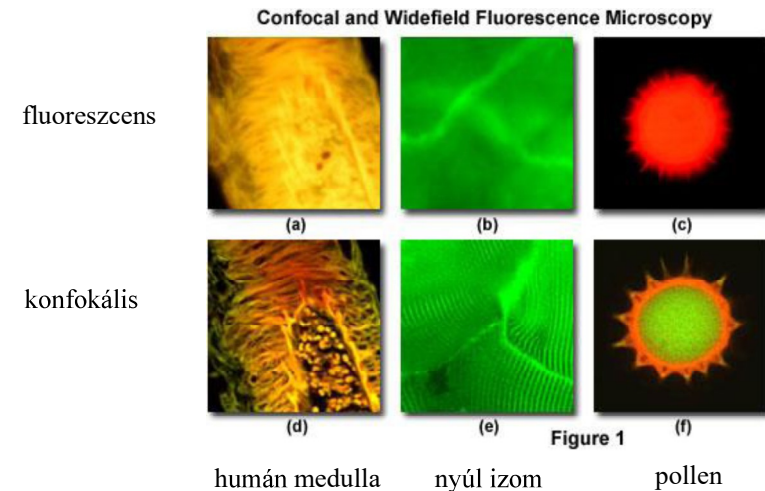
Konfokális pásztázó mikroszkóp

Konfokális elv: apertúra segítségével takarjuk ki a nem fókuszíkból érkező fénynyalábokat – a detektorba csupán a fókuszíkból eredő nyalábok jutnak

- lézer fényforrás
- fénypályát helyezett szűrőkkel a hullámhossz kiválasztható
- minta pásztázása pontról pontra
- XY irányban – pásztázó tükrök
- számítógépes vezérlés
- „optikai szelektálás” – 3D képalkotás

Fluoreszcens és konfokális mikroszkóp összehasonlítása

Kétfoton mikroszkópia

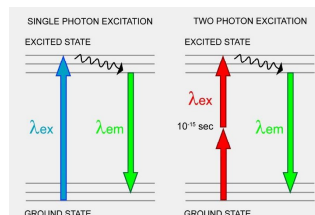
- 1931. Maria Göppert-Mayer
- a gerjesztendő molekulába egyszerre két foton abszorbeálódik, és energiájuk összeadódik
- nagy intenzitású lézer fényforrás ~ megfelelő foton-sűrűség
- 1990. Első kétfoton abszorpciós fluoreszcencia mikroszkóp
- Wenzel Denk, Cornell University

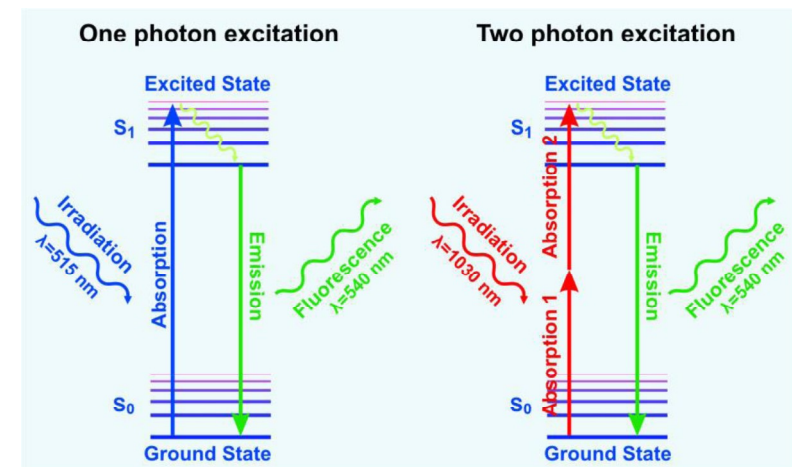
Maria Göppert-Mayer (1906-1972)

Wenzel Denk (1957-)

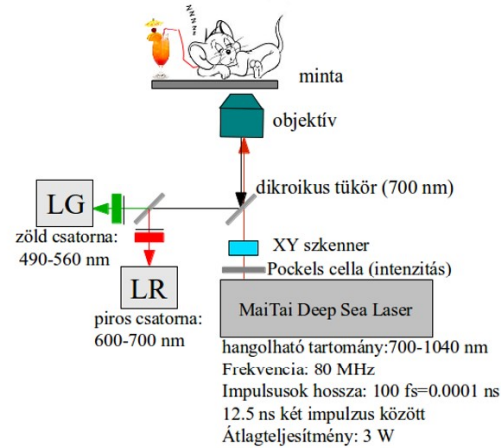

Fény abszorpciós és emissziós spektrum

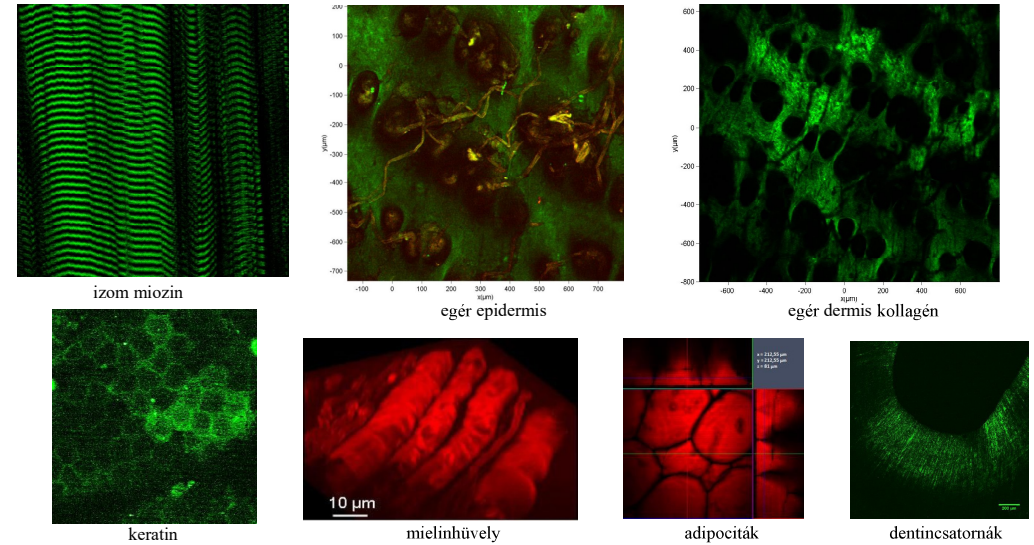

Előnyök

- Csak a fókuszfoltban gerjeszt – nincs kétfoton elnyelődés a fókuszon kívül
- A lézer mintára eső teljesítménye néhány mW – in vivo képalkotás
- Infravörös tartományban (700-1300 nm) hangolt fényforrás – kevésbé szóródik
- Mélyebb penetráció
- Több festék gerjeszthető egyszerre
- Az összes fluoreszcencia fényt detektáljuk

Jelölés nélküli képalkotás

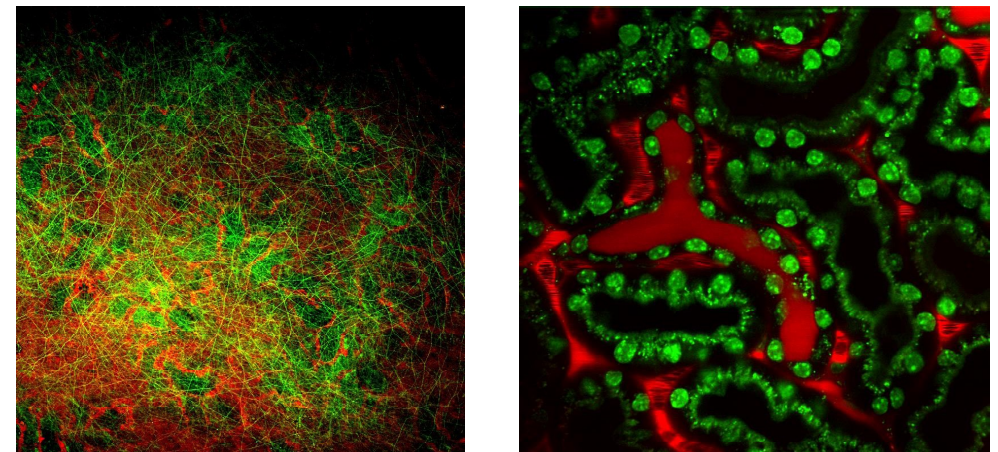
3D képalkotás

Kontroll és 2. típusú cukorbeteg egér dermisz kollagén szerkezetének összehasonlítása *in vivo* kétfoton mikroszkópiával

200 μm x 200 μm
exc: 990 nm

Többszörös fluoreszcens jelölés

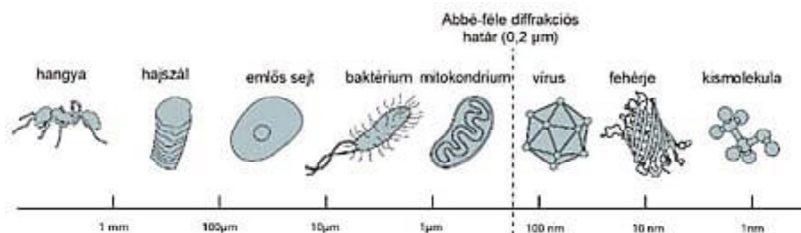

vese kéregállomány

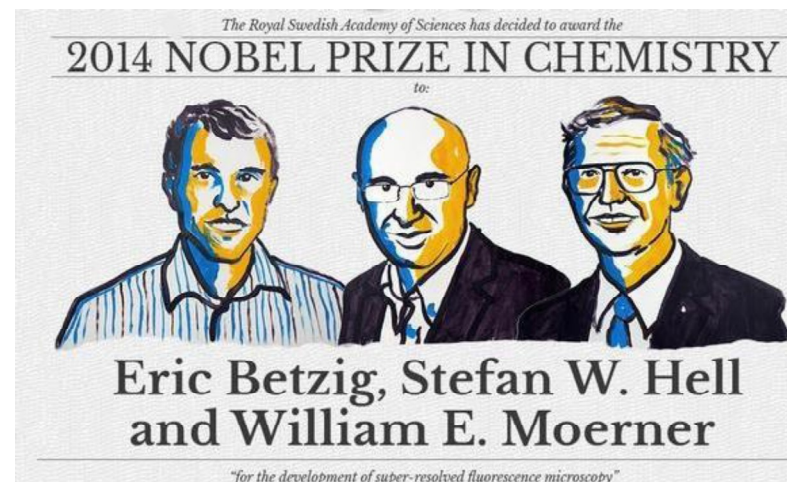
gyújtócsatorna és JGA sejtek

Mekkorák a dolgok?

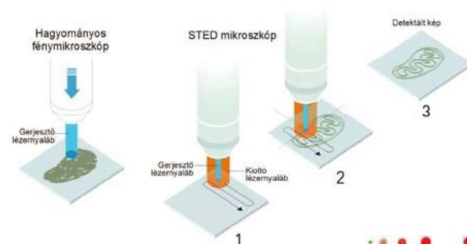
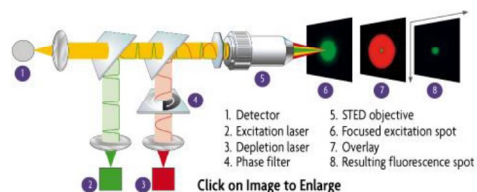

Szuperrezolúciós mikroszkópia

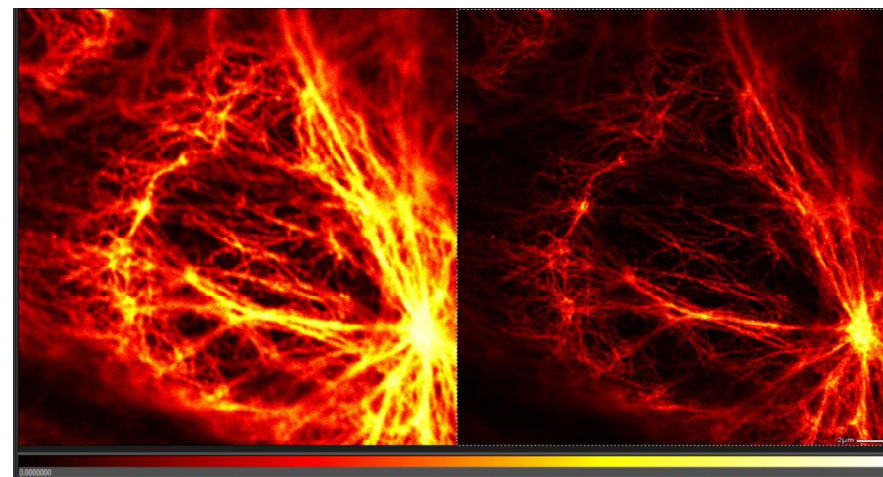
Szuperrezolúciós mikroszkóp

- 2014-ben Eric Betzig, Stefan W. Hell és William E. Moerner kémiai Nobel-díjban részesültek
- Intézetünkben 2018. augusztus
- nanométeres, molekuláris felbontást tesz lehetővé
- gerjesztő fénynyalábra azzal koncentrikus, gyűrű alakú kioltó fénynyalábot vetítünk
- STED (stimulated emission depletion microscopy)
- a leképezés pásztázó lézernyalábbal történik pontról pontra

konfokális

STED

Kérdés:

Mi a különbség a gerjesztési és emissziós spectrum között fluoreszcens, illetve kétfoton mikroszkópia esetén?